

ЛЕКЦІЯ 1

ОСНОВНІ ЕТАПИ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ. ЄДИНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ ТА ВАЛЮТНИЙ СОЮЗ

1. Європа після Другої світової війни – початок співпраці (1945-1954).
2. Період об'єднання і створення спільного ринку (1955-1989).
3. Подальше об'єднання. Єдиний валютний союз (1990-сьогодення).

1. Європа після Другої світової війни – початок співпраці (1945-1954)

Історичні корені Європейського Союзу лежать у результатах Другої світової війни. Серед найбільш важливих причин європейської інтеграції можна виділити наступні:

- потреба миру та безпеки. Нова Європа та країни цієї Європи повинні були гарантувати, що більше ніколи не повториться жорстокість обох світових воєн. Спільне прийняття рішень мало стати перешкодою для появи нових конфліктів, а тісна політична та економічна співпраця – успішним бар'єром перед комунізмом, який набирив усе більших обертів, а також перед економічною експансією США в Європі;
- сподівання на економічний розвиток та добробут. Співпраця в межах об'єднаної Європи мала дати їй мешканцям економічну стабільність та успіх. Утворення спільного ринку мало оптимізувати економічну діяльність та розвиток торгівлі в межах цілого континенту. Спільний ринок мав бути також гарантією вільного руху осіб, капіталу, товарів та послуг;
- утримання економічного та політичного значення на міжнародній арені. Європейці добре розуміли, що обидві світові війни значно ослабили позиції європейських країн у світі. Лише тісна співпраця у цих сферах допомогла б повернути їм владу, яку вони втратили.

Ідею створення «Сполучених Штатів Європи» уперше висловив у вересні 1946 року прем'єр-міністр Великобританії Вінстон Черчілль у м. Цюрих менш ніж за півтора роки після закінчення Другої світової війни, який у промові сказав: «ми маємо тепер будувати свого роду Сполучені Штати Європи ... першим кроком має стати партнерство між Францією та Німеччиною ... Франція та Німеччина повинні взяти на себе ініціативу разом».

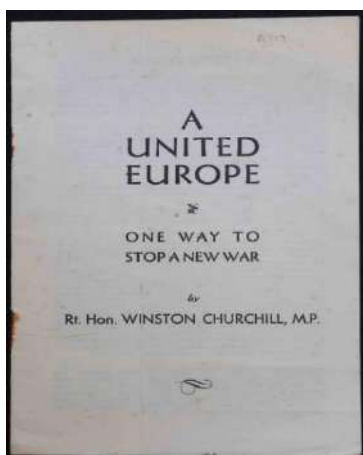

Фото: Вінстон Черчілль та документи про об'єднану Європу

У 1947 році за сприяння Вінстона Черчілля був створений Рух Об'єднаної Європи. Західноєвропейські країни створюють Раду Європи у 1949 р.

«Холодна війна» та слабкість Ради Європи призвели до того, що з'явилися пропозиції звуження економічної та політичної співпраці. Йшлося насамперед про економічне «зв'язування» Франції та Німеччини, що гарантувало би мир у Європі. Серед інших, такий погляд мали члени французького уряду Жан Моне та Роберт Шуман.

Відомий плакат, присвячений зародженню європейської інтеграції, зображує двох чоловіків – Жана Моне та Роберта Шумана, які стояли разом у створенні Європейського співтовариства.

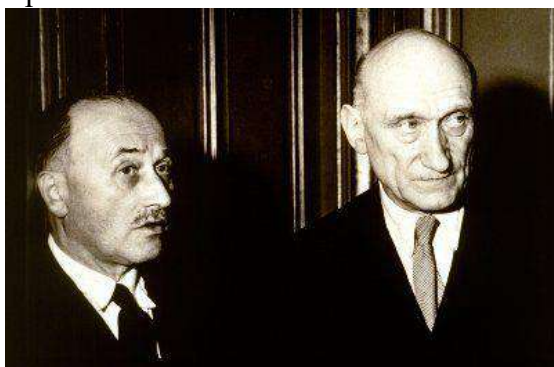

Фото: Жан Моне та Роберт Шуман

Ця дата (9 травня 1950 р.) – день, коли Роберт Шуман, тодішній міністр закордонних справ Франції, оголосив про безпрецедентний план розміщення всього франко-німецького видобутку вугілля та сталі під загальним Вищим органом влади в рамках організації, відкритої для участі інших країн Європи. Жан Моне, високопоставлений французький чиновник, був «мозком», який стояв за ініціативою.

Сьогодні 9 травня перетворився на європейський символ (День Європи), так само як:

- прапор,

- гімн («Ода радості» Людвіга ван Бетховена),
- девіз («єдність у різноманітті»)
- єдина валютою (євро).

День Європи – це привід для активних заходів та свят, які наближають Європу до своїх громадян та народів ЄС.

Пропозиція Шумана-Моне, відома як «Декларація Шумана», вважається початком створення того, що зараз є Європейським Союзом. У ній були наступні пропозиції:

- передання французької та німецької видобувної та металургійної галузей під спільне наддержавне керівництво;
- створення спільної економічної бази як передумови утворення європейської федерації;
- звільнення від усіх митних платежів у переміщенні вугілля та сталі між країнами-членами новоствореної організації;
- скликання міжнародної конференції, яка підготує договір, що міститиме вищезгадані пропозиції.

Коротка, проста заява Шумана окреслила стратегію узгодження економічного відновлення Німеччини та національної безпеки Франції. Прийнявши нещодавно створену ФРН як економічно рівну Франції і передавши відповідальність за вугільну і сталеву промисловість обох країн наднаціональному органу, План Шумана дав поштовх до сучасного поняття європейської інтеграції.

На момент декларації Шумана Жан Моне був директором французького плану модернізації. План був розроблений з метою реформування економіки Франції, яка виявила ознаки серйозної кризи задовго до Другої світової війни. Не покращуючи свої економічні показники та конкурентоспроможність, Франція не змогла б задовольнити внутрішні потреби економічного зростання, не змогла б відігравати провідну роль у новому міжнародному порядку. Добре усвідомлюючи необхідність збільшення національного виробництва, підвищення продуктивності праці, збільшення зовнішньої торгівлі, максимізацію зайнятості та підвищення рівня життя, генерал Шарль де Голль, лідер тимчасового уряду, сформованого відразу після визволення Франції, доручив Жану Моне досягти цих цілей на чолі новоствореного управління з економічного планування.

Під час Другої світової війни Жан Моне зробив висновок, що економічна інтеграція є єдиним засобом, завдяки якому можна уникнути можливих конфліктів в Європі у майбутньому. У 1943 р. Жан Моне стверджував, що «держави Європи повинні створити федерацію або «європейське утворення», що зробить їх єдиним економічним утворенням». В своїх спогадах Жан Моне описав процес прийняття декларації Шумана. Так, Моне направив свою пропозицію щодо створення об'єднання вугілля та сталі як Рене Плевену, прем'єр-міністру Франції, так і Роберту Шуману. Плевен не зреагував швидко на пропозицію Моне, що дозволило Шуману взяти на себе ініціативу щодо реалізації цього плану.

Перед тим, як пропозиція могла бути оприлюднена, Жан Моне та Роберт Шуман потребували схвалення трьох ключових сторін: уряду Франції, Німеччини та США. 9 травня 1950 року Шуман одночасно поставив цю пропозицію перед власним кабінетом у Парижі та подав її до уваги канцлера ФРН Конрада Аденауера в м. Бонні (ФРН). Німецький лідер відповів позитивно, адже теж мав прагнення до франко-німецького примирення.

Фото: Конрад Аденауер, канцлер ФРН

Для Роберта Шумана та Жана Моне європейська інтеграція означала, по суті, франко-німецьку інтеграцію. Німеччина була традиційним ворогом, економічною енергетикою Європи та країною, яка становила найбільшу загрозу для Франції. Франко-німецьке примирення за допомогою європейської інтеграції, очевидно, запропонувало єдину можливість уникнути повторення катастрофічного конфлікту, який характеризувався першими п'ятьма десятиліттями ХХ століття. Завдяки цьому було досягнуто консенсусу щодо національних інтересів: з одного боку, Франція отримала можливість брати участь у контролі німецьких вугільної та металургійної галузей, а з іншого – ФРН змогла стати рівноправним партнером для інших держав.

Хоча план Шумана-Моне передбачав, що майбутня організація буде відкрита для інших країн, які бажають вступити до неї, однак на той час «інші країни Європи» означали насправді сусідні країни Бельгію, Нідерланди та Люксембург (відомі як країни Бенілюксу) на півночі та Італію – на півдні.

Престиж Моне у французькій політиці, можливо, був високим, але його пропозиція щодо нового об'єднання не проходила легко процедури узгодження країн, що ведуть переговори: Франція, Німеччина, Італія, Бельгія, Нідерланди та Люксембург. Жан Моне вважав, що переговори, які розпочалися в червні 1950 р., мають завершитися до кінця літа, але вони не закінчилися до квітня 1951 р.

Договір про створення Європейського співтовариства з вугілля та сталі (Паризький Договір (ЄОВС)) (англ. the Treaty of Paris establishing the European Coal and Steel Community (ECSC)) був підписаний 18 квітня 1951 р. в Парижі, набув чинності 23 липня 1952 р. після ратифікації парламентами держав-членів. Договір був підписаний на термін 50 років, заснований на плані Шумана-Моне. Врешті-решт Європейське співтовариство з вугілля та сталі (ECSC) почало діяти в серпні 1952 року.

Фото: підписання Паризького договору

Членами нової організації стали: Франція, ФРН, Італія, Голландія, Бельгія та Люксембург (так звані «країни-засновниці ЄС»).

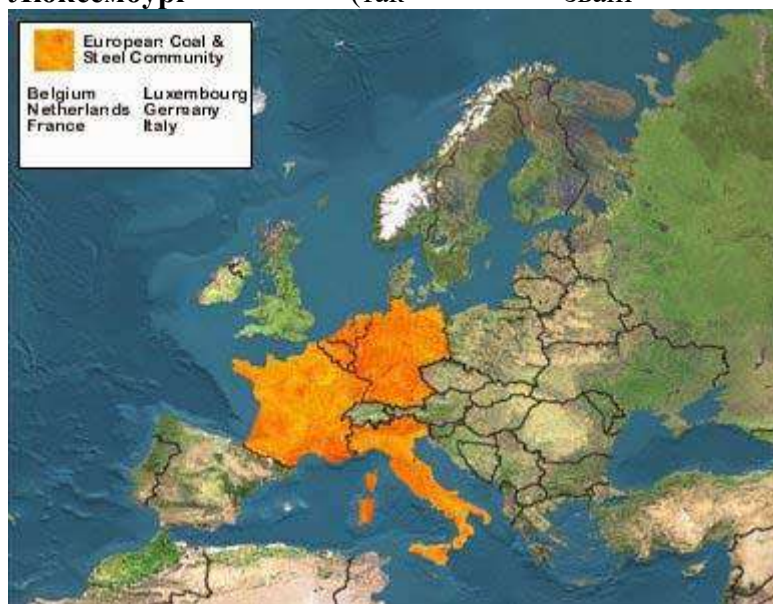

Фото: карта Європейського Співтовариства Вугілля і Сталі (помаранчевий колір)

Органами Європейського Співтовариства Вугілля і Сталі стали:

- Висока Влада (першим головою став Жан Моне),
- Рада Міністрів,
- Парламентська Асамблея (дорадчий орган, який складався з представників парламентів країн-членів),
- Суд.

Договір окреслив принципи співпраці між країнами-членами. Вони базувалися на 4 групах заборон:

- на встановлення імпортного та експортного мита чи схожих сплат на вугілля та сталь (а також кількісних обмежень) у межах організації;
- на застосування практики протекціонізму, обмежуючого конкуренцію;
- на податкові пільги чи будь-яку іншу допомогу з боку держави;
- на застосовування обмежень щодо поділу ринків.

Парижський договір про заснування Європейського об'єднання вугілля і сталі (ЄОВС) створив не тільки спільний ринок чотирьох продуктів гірничорудної промисловості (вугілля, залізна руда, сталь і металобрухт), але й спільне регулювання обсягів виробництва і рівня цін, інвестиційні програми і раціональне використання робочої сили. ЄОВС контролювало 60% виплавки сталі і 50% видобутку вугілля у Західній Європі. Діяльність Співтовариства та його економічні успіхи заохотили країни-члени до поглиблення процесів інтеграції, і не лише економічної.

Отже, Декларація Роберта Шумана та Жана Моне про солідарність галузей Німеччини та Франції мала на меті забезпечити Європі та світу тривалий мир, а країнам-членам – економічний розвиток. Створене на початку 1950-х років Європейське об'єднання вугілля і сталі (ЄОВС) слугувало важливою метою у післявоєнному світі з точки зору франко-німецького примирення та пов'язаної з цим мети європейської інтеграції.

2. Період об'єднання і створення спільного ринку (1955-1989)

Наступний етап економічної інтеграції країн Західної Європи розпочався відразу після початку конференції в м. Мессині (Італія), яка відбулася в червні 1955 року. Учасниками конференції були міністри закордонних справ країн-членів ЄСВС, які обговорили майбутнє європейської інтеграції.

На конференції було утворено групу експертів (з бельгійцем Полем-Анрі Спааком на чолі), яка мала підготувати доповідь про можливість розширення інтеграції.

Фото: конференція в Мессині, Поль-Анрі Спаак

Поль-Анрі Спаак, міністр закордонних справ Бельгії, підготував меморандум від імені країн Бенелюксу, в якому пропонувалася подальша інтеграція в рамках ідеї Жана Моне щодо спільноти атомної енергії та конкурентної пропозиції щодо спільного ринку. Міністри закордонних справ попросили Спаака сформувати комітет і написати звіт про майбутні варіанти. У наступні роки зустріч Мессіни розглядалася як ключовий момент європейської інтеграції.

Ентузіазм Поля-Анрі Спаака до інтеграції вже здобув йому прізвисько «Містер Європа». У заключному звіті, представленому колегам закордонних справ на зустрічі у Венеції у травні 1956 року, було запропоновано дві цілі галузевої (атомної енергетики) інтеграції та ширшої економічної інтеграції (спільний ринок) реалізуватися в окремих організаціях з окремими договорами. Засідання міністрів закордонних справ Венеції ознаменувало відкриття міжурядової конференції. Конференція завершилася серією зустрічей на високому рівні в лютому 1957 р. Результатом було два договори – створення Європейського співтовариства з атомної енергії (Євроатом) та Європейського економічного співтовариства (ЄЕС). Обидва були підписані на урочистій церемонії в Римі в березні: **Договір про створення Європейського Економічного Співтовариства (ЄЕС)** та **Договір про створення Європейського Співтовариства з питань Атомної Енергії (Євратом) – (Римські Договори) (Treaties of Rome)**.

Фото: конференція щодо підписання Римських договорів

Хоча офіційно обидва називаються Римськими договорами, на практиці лише договір про створення ЄЕС відомий сьогодні як Римський договір. До кінця року шість країн

(Франція, ФРН, Італія, Голландія, Бельгія та Люксембург) ратифікували два договори, тому обидва договори набрали чинності 1 січня 1958 р.

Окрім вищезгаданих договорів, було також підписано Конвенцію про Деякі Спільні Інституції. Відтак, з'явилися Європейський Парламент та Європейський Суд. Наступним етапом стало підписання 8 квітня 1965 р. (набрав чинності 1 липня 1967 р.) Об'єднавчого Договору, згідно з яким утворилася спільна для трьох Співтовариств Комісія (замінивши Високу Владу ЄСВС та Комісії ЄЕС і Євратому).

Спочатку ЄЕС здавався ще більшим розчаруванням, ніж ЄОВС. Жодна організація не усвідомила великих сподівань прихильників європейської інтеграції у післявоєнні періоди. Однак знаковість ЄЕС була важливою, як в політичному, так і в економічному плані. У своїх спогадах французький економіст Роберт Марджолін, який був активним євроінтегратором і зробив багато в Брюсселі та Парижі для реалізації проекту ЄВС, описав значення Римського договору таким чином: Я не вважаю, що перебільшенням можна сказати, що ця дата [25 березня 1957] представляє один з найбільших моментів історії Європи. Хто б міг подумати протягом 1930-х, а то й протягом десяти років, що слідували за війною, що європейські держави, що розривали одна одну стільки століть, і деякі з яких, як Франція та Італія, все ще мали дуже закриті економіки, сформували спільний ринок, призначений врешті-решт стати економічною сферою, яка може бути пов'язана з одним великим динамічним ринком?

Європейські співтовариства (ЄЕС) — «Спільний ринок» — було засновано з перспективною програмою економічної і політичної інтеграції. Кінцевою метою ЄЕС було проголошено створення Сполучених Штатів Західної Європи.

Згідно з положеннями Договору, завданням ЄЕС була діяльність для гармонізації економічного розвитку, сталого та рівномірного економічного росту, а також прагнення до більш тісної співпраці між країнами-членами Співтовариства. Крім того, у Договорі згадувалося про поступову ліквідацію митних платежів при товарообміні між країнами-членами ЄЕС, встановлення спільних митних тарифів і впровадження спільної торговельної політики із третіми країнами, запровадження спільної сільськогосподарської політики, стандартизації національних законодавств країн-членів до тієї міри, яка буде необхідна для функціонування спільного ринку. ЄЕС було відкритим для нових членів.

Європейське Співтовариство з питань Атомної Енергії було створене для того, щоб контролювати мирне використання ядерної енергії. Завдання Співтовариства полягало у встановленні норм безпеки для санітарної охорони працівників та населення, а також у контролі над використанням радіоактивних матеріалів. Це Співтовариство не мало значного впливу на процес європейської інтеграції.

У цей же період в межах «Спільного ринку» здійснювався процес формування спільної сільськогосподарської політики, прийнятої під тиском Франції, зацікавленої у розширенні збуту своєї сільськогосподарської продукції у самому Співтоваристві: були введені єдині ціни і правила регулювання ринків основних сільськогосподарських товарів, а також створений протекціоністський механізм торгівлі з третіми країнами. Отже, у 1962 р. ЄС розпочинає свою «спільну сільськогосподарську політику», надаючи країнам спільний контроль над виробництвом продуктів харчування. Фермери платять однакову ціну за свою продукцію. ЄС вирощує достатню кількість продуктів харчування для своїх потреб, а фермери добре заробляють. Небажаним побічним ефектом є надвиробництво з гори надлишкової продукції. Починаючи з 1990-х, пріоритетними напрямками були скорочення надлишків та підвищення якості продуктів харчування.

У 1968 р. шість країн (Німеччина, Франція, Італія, Нідерланди, Бельгія та Люксембург) знімають мита на товари, що імпортуються одна з одною, дозволяючи вперше здійснювати вільну транскордонну торгівлю. Цей митний союз був одним із найперших етапів ЄС. Він скасував митні збори на внутрішніх кордонах та запровадив єдину систему оподаткування імпорту. Згодом внутрішній прикордонний контроль зник.

Отже, було створено митний союз. У період 1958-1969 рр. формувалася спільний ринок. Мито у взаємній торгівлі країн-членів поступово знижувалось, уже 1962 р. були в основному ліквідовані кількісні обмеження товарообміну, одночасно національні митні тарифи

замінювались єдиним тарифом. Єдиний тариф члени Співтовариства почали застосовувати з 1 липня 1968 р. з одночасним усуненням мита у ЄС.

В сучасному ЄС митники зустрічаються лише на зовнішніх кордонах ЄС. Вони не тільки продовжують продовжувати торгівлю, але допомагають захищати довкілля та нашу культурну спадщину та захищають робочі місця за рахунок боротьби з підробкою та піратством. Вони також застосовують ті ж мита на свій імпорт із закордонних країн.

У 1967 р. внаслідок злиття органів управління ЄОВС, ЄЕС і Євroatому утворилась триєдина інтеграційна організація з офіційною назвою Європейські співтовариства, або **Європейське співтовариство**.

У 1969-1971 роках «план Вернера» розроблено спеціальною комісією на чолі з Президентом Ради Міністрів Люксембургу П. Вернером і затверджено главами держав та урядів-членів Європейського Співтовариства у березні 1971 р.

Фото: Президент Ради Міністрів Люксембургу П. Вернер

Мета «плану Вернера» – розроблення програми створення економічного та валютного союзу в Європі. У 1979-1980-х роках було створено механізм обмеження взаємних коливань обмінних курсів країн-членів ЄС.

Початок 1970-тих рр. приніс Співтовариству багато користі, особливо в економічному плані. Так, було створено «валютну змію» (механізм, що регулює коливання національних валют країн-членів) та Європейського Фонду Валютної Співпраці у 1973 р. Натомість у 1975 р. було створено чергову інституцію Співтовариств – Суд Аудиторів, завданням якого був контроль над реалізацією бюджету Співтовариств.

Спільна митно-тарифна політика забезпечила утворення у 1970-х роках власних коштів Співтовариства, головним чином за рахунок надходжень від митних виплат і компенсаційних зборів, що стягувались при імпорті товарів з третіх країн.

У 1970-ті роки новий етап НТР обумовив необхідність розробки і спільної політики структурної перебудови економіки в Співтоваристві — країни-члени об'єднали свої зусилля для подолання технологічного відставання від США та Японії. На цей час у ряді галузей промисловості великі американські та японські фірми за рахунок технологічної переваги та скорочення витрат настільки поширились в економіці Європейського Співтовариства, що почали виштовхувати з ринку національних виробників та диктувати свої умови. Щоб протистояти цьому, було вирішено відійти від домінування єдиної сільськогосподарської політики на користь вирішення інших економічних та соціальних проблем. Коло сфер інтеграції розширилось. Зокрема, країни об'єднали зусилля на широкомасштабних наукових та технологічних дослідженнях, почалось формування спільної індустріальної політики. За рахунок цих заходів ситуацію вдалось переломити.

Термін «євро песимізм» відображає історію європейської інтеграції в середині 1970-х. Досягнення початку 1970-х – приєднання трьох держав-членів (у 1973 році Данія, Ірландія та Великобританія офіційно входять до ЄС), прийняття плану економічного та валютного союзу

(ЄВС) та започаткування процедури щодо зовнішньополітичної координації незабаром поступилося місцем серйозним викликам для Європейського співтовариства.

Так, друга половина 1970-х рр. відзначилася світовою економічною кризою, яка зачепила також Співтовариства. Виникли труднощі з бюджетом, із сільськогосподарською політикою та функціонуванням спільного ринку. Усе частіше й частіше проявлялися національні інтереси окремих країн-членів. До того ж окрім впливу розширення та шоку нафтової кризи, ЄК намагалася впоратися з відносинами з США та РС, а також з нерівномірними економічними показниками серед країн-членів ЄС.

Щоб проявити свою солідарність, лідери ЄС створили Європейський фонд регіонального розвитку у 1974 р. Його мета – перерахувати гроші з багатих до бідних регіонів для покращення доріг та комунікацій, залучення інвестицій та створення робочих місць. Пізніше цей вид діяльності стала припадати третина всіх витрат ЄС.

Важливим елементом подальшої інтеграції стало створення Європейської Валютної Системи (ЄВС), що почала функціонувати з березня 1979 р., і перед якою були поставлені чотири головні цілі:

- досягнення валютної стабільності в межах ЄС;
- спрощення конвергенції процесів економічного розвитку;
- забезпечення стратегії зростання в умовах стабільності;
- стабілізація міжнародних валютних та економічних взаємовідносин.

Базовим елементом ЄВС є запровадження розрахункової валютної одиниці — ЕКЮ.

Завдяки цьому, зокрема, країнам ЄС вдалося побороти валютну кризу початку 1980-х років. Після подолання інфляції у 1980-ті роки було відмінено обмеження з поточних фінансових операцій, а 1990 р. було введено режим вільного руху капіталів.

Таким чином, на початку 1980-тих рр. вдалося залагодити проблеми і розпочати роботу над внутрішніми реформами. З цією метою було створено два комітети, один з яких, Комітет Дуга (Dooge), мав зайнятися питанням інституційних змін, а інший, Комітет Адонніно (Adonnino), - питаннями створення «Європи Громадян».

У середині 1980-х Європейське співтовариство зазнало надзвичайної трансформації: для покращення торгівлі між членами Співтовариства 17 та 28 лютого 1986 року країни-члени прийняли **Єдиний європейський акт (ЄЄА)** (Single European Act, SEA), підписаний у лютому 1986 р., який модифікував Римські Договори і надав програму переходу до 1993 року до єдиного внутрішнього ринку, який базуватиметься на 4 свободах:

- вільний рух товарів;
- вільний рух осіб;
- вільний рух капіталу;
- вільний рух послуг.

ЄЄА переглянув Римські договори, щоб додати нового імпульсу до європейської інтеграції та добудови внутрішнього ринку. Одним із найпомітніших аспектів трансформації Європейського співтовариства є те, що воно співпало з середземноморським розширенням ЄС. Приєднання відносно бідної Греції у 1981 р., Португалії та Іспанії в 1986 р. загрожувало відхилити європейську інтеграцію від курсу економічного і політичного зближення. Без компенсаційних механізмів добудова внутрішнього ринку могла б погіршити соціальний та економічний розрив між багатими та бідними країнами-членами ЄС. Таким чином, Єдиний європейський акт був більш ніж пристосуванням для запуску програми єдиного ринку. Це була складна угода щодо поліпшення прийняття рішень, зміцнення демократії, досягнення

лібералізації ринку та водночас сприяння економічній та соціальній згуртованості. Цей Акт змінив правила, що регулюють діяльність європейських інституцій, та розширив повноваження Співтовариства, зокрема у галузі досліджень та розробок, навколишнього середовища та спільної зовнішньої політики. ЄС значно змінив екологічну політику, дослідження та розвиток, а також згуртованість між багатими та бідними регіонами ЄС.

Ратифікація ЄСА проходили відносно спокійно. Незважаючи на офіційні протести Великої Британії та Данії до і під час конференції, Європейська Комісія не була занепокоєною щодо надмірної втрати національного суверенітету або надмірного накопичення влади Комісією. Більшість національних парламентів проводили жваві дебати щодо ЄСА, і майже всі проголосували за ратифікацію. Винятком був парламент Данії, але позитивний результат повторного референдуму забезпечив ратифікацію цього договору Данією.

Держави-члени та Європейська Комісія сподівались, що ЄСА набуде чинності до січня 1987 року. Однак в Ірландії у грудні 1986 року Верховний суд Ірландії ухвалив рішення про те, що ЄСА є неконституційним, ґрунтуючись на позові громадянина, стурбованого можливим впливом зовнішньополітичних норм закону на ірландський нейтралітет. Збентежений ірландський уряд не мав іншого вибору, як призначити референдум, щоб змінити конституцію. Проведений у травні 1987 р. референдум став голосуванням щодо того, чи слід Ірландії залишатися в ЄС. Передбачуваний позитивний результат усунув остаточну перешкоду для ратифікації ЄСА, яка остаточно набула чинності в липні 1987 року.

ЄСА дав потенціал для швидкого розвитку ЄС, адже успішна програма єдиного ринку сприяла європейській інтеграції в суміжних економічних та соціальних секторах. Єдиний європейський акт та програма єдиного ринку викликали відновлення інтересу до економічного та валютного союзу (ЄВС). У той же час та у відповідь на подібний політичний та економічний тиск рух за реформи в Центральній та Східній Європі прискорив крах комунізму. Більш ніж будь-яка інша подія, зруйнування Берлінської стіни в листопаді 1989 р. символізувало закінчення «холодної війни» та призвело до об'єднання Німеччини у 1990 році.

Таким чином, у 1960-х рр. народилася найбільша у світі торгова група: у ЄС створено митний союз та спільний ринок. Торгівля між країнами-членами ЄС та рештою світу стрімко зростала.

Спільний ринок – одне з найбільших досягнень ЄС. Він сприяє економічному зростанню та створенню робочих місць, полегшує повсякденне життя для людей та підприємств. Завдяки спільному ринку (іноді його також називають внутрішнім ринком) люди, товари, послуги та гроші можуть переміщатися в межах ЄС майже так само вільно, як і в межах однієї країни. Громадяни ЄС можуть навчатися, жити, купувати, працювати та виходити на пенсію в будь-якій країні ЄС та насолоджуватися продуктами з усієї Європи. Сотні технічних, правових та бюрократичних бар'єрів для вільної торгівлі та вільного руху між країнами-членами ЄС були усунені, щоб зробити ведення справ та бізнесу простішими в межах єдиного ринку. У результаті компанії розширили свою діяльність, а конкуренція знизила ціни і дала споживачам більше вибору.

3. Подальше об'єднання. Єдиний валютний союз (1990 – сьогодні)

Політичні зміни, спричинені засіданнями «круглого столу», падіння Берлінської стіни та об'єднання Німеччини призвели до того, що політична інтеграція набрала обертів. У 1990 р. Бельгія запропонувала організувати конференцію, на якій можна буде напрацювати принципи для поглиблення політичного союзу та впровадження спільної валюти (ЕКЮ). У 1988 р. – група експертів під керівництвом Президента Європейської Комісії Жака Делора розробила план створення Європейського валютного союзу.

Фото: Президент Європейської Комісії Жак Делор

Цей план дістав назву «звіт Делора» і передбачав три етапи. Після доопрацювання й уточнень звіт було схвалено главами держав та урядів у грудні 1991 р. у формі договору на конференції у Римі.

Ця конференція розпочалася в грудні 1990 р. у Римі і завершилася 7 лютого 1992 р. у м. Маастрихт підписанням **Договору про створення Європейського Союзу**, який, за місцем його прийняття, одержав назву «**Маастрихтський договір**» (Maastricht Treaty). Цей Договір офіційно об'єднав усі раніше згадані європейські співтовариства, виділяв серед інших дві найважливіші сфери співробітництва – у сфері вироблення і проведення єдиної зовнішньої політики і політики безпеки та у сфері юстиції і внутрішніх справ.

У цьому документі відзначено: «Європейський Союз будується на основі Європейських Співтовариств, доповнюючись політикою та формою співпраці встановленими у цьому Договорі (...). Європейський Союз базується на принципах свободи, демократії, поваги до прав людини та основних свобод, а також верховенства права; ці принципи є спільні для усіх країн-членів». Під час підписання Договору було визначено, що в 1996 р. відбудеться чергова міжнародна конференція, на якій буде обговорено реалізацію Договору та буде ухвалено рішення щодо переходу до наступної фази інтеграції.

Згідно з Маастрихтським Договором, ЄС базується на трьох стовпах:

Повноваження **першого стовпа** дуже широкі, а саме:

- спільний внутрішній ринок, тобто вільний рух осіб, капіталу, товарів та послуг,
- митний союз,
- спільна торговельна політика,
- спільна сільськогосподарська політика та політика рибальства,
- спільна транспортна та енергетична політика,
- Європейський Соціальний Фонд,
- спільна політика з питань охорони навколишнього середовища,
- захист конкуренції,
- підтримка наукового та технологічного розвитку,
- охорона здоров'я та споживачів,
- цивільна оборона,
- туризм та спорт.

Другий стовп – це Спільна Зовнішня Політика та Політика Безпеки (СЗППБ). Її завданням є зміцнення єдності та незалежності Європи, що повинно сприяти збереженню миру, безпеки, прогресу на цілому континенті та в світі. Цілі СЗППБ:

- охорона спільних цінностей, життєвих інтересів, незалежності та цілісності ЄС, згідно з принципами Хартії Об'єднаних Народів,

- зміцнення безпеки ЄС та його членів,
- збереження миру та зміцнення міжнародної безпеки,
- підтримка міжнародної співпраці,
- розвиток та зміцнення демократії, а також легітимних урядів та поваги до прав людини та основних свобод.

Третій стовп – співпраця у сфері юстиції та внутрішніх справ. Визначаючи обов'язки країн-членів у межах третього стовпа, творці Договору про ЄС не включили до діяльності ЄС питання, пов'язані з утриманням громадського спокою та охорону внутрішньої безпеки. У рамках третього стовпа, ЄС зобов'язується:

- забезпечити громадянам ЄС високий рівень охорони з питань свобод, безпеки та юстиції,
- запобігати расизму і ксенофобії, а також боротися з цими явищами,
- запобігати організованій злочинності та боротися з ними,
- боротися з тероризмом, торгівлею людьми, торгівлею наркотиками, торгівлею зброєю, корупцією та зловживаннями.

З метою боротьби з цими явищами створено європейську поліцію – Європол, а також висловлена мета в майбутньому уніфікувати покарання за такі дії у всіх країнах-членах.

З 1 листопада 1993 р. Європейське співтовариство перейшло у нову стадію економічної інтеграції і за рішенням держав і урядів країн-членів стало називатись **Європейським Союзом**. У межах ЄС планувався також перехід і до політичної інтеграції — створення нової наддержави конфедеративного або федеративного типу. Поступово ЄС набуває рис єдиної державності, контури якої проступають в економіці, політиці і в соціальній сфері.

Метою ЄС є створення умов вільного пересування в його межах товарів, послуг, капіталів та робочої сили. До 1999 р. передбачалось створити Європейський центральний банк, впровадити спільну валюту, єдине громадянство, закінчити створення організаційного та правового механізму узгодження зовнішньої політики та політики безпеки держав-членів ЄС.

Договір про Європейський Союз – це головна віха історії ЄС, яка встановила чіткі правила майбутньої єдиної валюти, а також зовнішньої політики та політики безпеки та більш тісної співпраці у сфері юстиції та внутрішніх справ.

1 січня 1993 р. встановлено єдиний ринок з його чотирьома свободами: вільний рух товарів, послуг, людей і грошей. Починаючи з 1986 року було прийнято понад 200 законів, що стосуються податкової політики, регулювання бізнесу, професійної кваліфікації та інших бар'єрів для відкритих кордонів.

Серед них – **Договір «Про відміну паспортного митного контролю між країнами Європейського Союзу»**, підписаний 14 липня 1985 сімома європейськими державами (Бельгія, Нідерланди, Люксембург, Франція, Німеччина, Португалія та Іспанія) в Шенгені, маленькому містечку в Люксембурзі, що знаходиться поблизу точки сходження кордонів Люксембургу, Німеччини та Франції. Угода вступила в дію 26 березня 1995 року. У 1995 р. до Договору і Конвенції приєдналися Іспанія і Португалія.

26 березня 1995 р. Шенгенська угода набуває чинності у семи країнах - Бельгії, Німеччині, Іспанії, Франції, Люксембурзі, Нідерландах та Португалії. Мандрівники будь-якої національності можуть подорожувати між усіма цими країнами без паспортного контролю на кордонах. Інші країни з тих пір приєдналися до безпаспортного шенгенського простору. Тому на кордонах між країнами-учасницями Шенгенської угоди більше немає прикордонного контролю. Це завдяки шенгенським правилам, які є частиною законодавства ЄС. Ці правила скасовують весь контроль внутрішніх кордонів, але встановлюють ефективний контроль на зовнішніх кордонах ЄС та запроваджують спільну візову політику. Повними членами Шенгену є Австрія, Бельгія, Чехія, Данія, Естонія, Фінляндія, Франція, Німеччина, Греція, Угорщина, Італія, Латвія, Литва, Люксембург, Мальта, Нідерланди, Польща, Португалія, Словаччина, Словенія, Іспанія, Швеція (але не Ірландія та Великобританія) плюс Ісландія, Норвегія та Швейцарія, Ліхтенштейн (які не є членами ЄС).

Фото: карта Шенгенської зони: фіолетовий колір – країни-члени ЄС, учасниці Шенгенської зони; синій колір – країни-не члени ЄС, учасниці Шенгенської зони, зелений колір – країни-члени ЄС не учасниці Шенгенської зони.

Як можна побачити на карті, що хоча більшість країн-учасниць Шенгенського простору є членами ЄС, однак Шенгенський простір не дорівнює простору ЄС.

Шенгенська угода стала символом принципово нового етапу розвитку європейської інтеграції. Фактична ліквідація внутрішніх кордонів між державами-учасницями Шенгенського договору стала ще одним важливим кроком на шляху до єдиної Європи. Власне, безперешкодний вільний перетин «внутрішніх кордонів» між країнами Європейського Союзу існував і до Шенгена. Але стосувався виключно громадян цих країн. Шенгенська віза, що видана однією з учасниць угоди, дійсна на території всіх країн-учасниць.

Найбільше протиріч на шляху інтеграції у 1990-х рр. викликала ідея введення спільної валюти.

Три невдалі спроби запровадження спільної валюти було здійснено: у 1992, 1995 та 1997 роках. Вони показали, що не всі країни зможуть увійти до валютного союзу одночасно. Постійне відкладання введення євро ставило під сумнів увесь проект, оскільки створення валютного союзу потребує одночасного збігу значної кількості факторів, що, можливо, ніколи не буде досягнуто. Саме тому в ЄС не було єдиної думки про готовність Союзу до введення спільної валюти у 1999 р.

Створення валютного союзу залежало від ступеня готовності держав до участі в ньому. Для цього ЄС визначило кілька умов-критеріїв:

- Інфляція не може перевищувати рівень, існуючий у трьох державах-членах з найстабільнішими цінами, більш, ніж на 1,5 відсоткових пункти;
- Розміри бюджетного дефіциту мають становити не більше, як 3% ВВП країни;
- Коливання обмінних курсів національних валют (при відсутності їх девальвації у попередні 2 роки) має бути у межах, встановлених для європейської валютної системи (“+”, “-”, 2,25%);
- Норма довгострокового прибутку не повинна перевищувати 2% від середньої норми прибутку трьох членів ЄС, які мають найнижчу норму прибутку;
- Національний борг не повинен перевищувати 60% ВВП.

У 1995 р. критеріям Маастрихтського договору за рівнем інфляції відповідали 11 країн-членів ЄС з 15; за процентними ставками — 10; за розмірами бюджетного дефіциту — 4

(Данія, Німеччина, Ірландія та Люксембург), причому показник дефіциту в цілому по ЄС склав 4,7%; за розмірами внутрішнього державного боргу — 5 (Данія, Німеччина, Люксембург, Франція і Великобританія). Тобто усі вимоги виконувала лише одна країна — Люксембург, по три вимоги виконували Німеччина, Франція, Великобританія, Данія та Ірландія.

Для поліпшення ситуації керівні органи ЄС передбачили низку заходів посилення контролю за економічною політикою держав-членів. Німеччина, зокрема у грудні 1995 р., запропонувала укласти між майбутніми членами валютного союзу «стабілізаційний пакт». За цим пактом країни-учасниці мали добровільно взяти на себе зобов'язання навіть у несприятливий для економіки час не перевищувати три відсоткового рівня дефіциту бюджету відносно ВВП. За сприятливої економічної ситуації цей показник зменшуватиметься до 1%. При порушенні цього зобов'язання країна має піддаватись штрафним санкціям (у розмірі 0,25% ВВП за кожний відсоток понад тривідсоткову межу). Країни ЄС не підтримали пропозиції Німеччини і лише у грудні 1996 р. було досягнуто домовленості щодо механізму запровадження санкцій, які набули чинності тільки після відповідного рішення політичної системи своєчасного попередження. Політичні рішення мали прийматися з урахуванням виняткових випадків, до яких віднесено не лише природні катастрофи та надзвичайні політичні події (на кшталт об'єднання Німеччини), а також значне скорочення економічного зростання.

Рішення про створення валютного союзу певним чином змінило загальну стратегію будівництва ЄС. До цього часу ця стратегія передбачала, що усі держави-учасниці мають рухатись на шляху інтеграції з однаковою швидкістю і на рівних брати участь у реалізації інтеграційних програм. Для нових членів передбачався лише перехідний період, після якого на них поширювалися загальні правила.

Для вирішення валютних проблем створено Європейський центральний банк у Франкфурті-на-Майні (Німеччина) у червні 1998 року. Попередник ЄЦБ – Європейський монетарний (валютний) інститут. ЄЦБ взяв на себе повноваження щодо реалізації монетарної (валютної) політики в зоні євро, а також забезпечує стабільність цін. До директорату ЄЦБ ввійшли управляючі центральними банками 11 країн Євросони. Національні банки держав-членів лише реалізують валютну політику, не визначаючи її.

Фото: Європейський центральний банк

З 1 січня 1999 року євро вводиться у 11 країнах (Греція приєдналася у 2001 році оскільки стан її економіки, фінансів, соціального рівня не відповідали необхідним вимогам) лише для комерційних та фінансових операцій. Це рішення крило у собі небезпеку дестабілізації торговельних потоків та розпаду спільного внутрішнього ринку з поділом ЄС на дві нерівні щодо становища (статусу) групи країн, що негативно впливатиме на загальний інтеграційний процес.

З 1 січня 1999 р. євро почало існувати лише у чеках, банківських розрахунках і перерахунках. Коментуючи факт народження євро, голова ЄК Жак Сантер сказав: євро являтиме собою потужний фактор не лише для подальшої економічної інтеграції, але також і для інтеграції політичної. Для цього зараз є усі необхідні умови... Безперечно, це історична подія, насамперед тому, що вона безпрецедентна в історії людства. Уперше одні з найсильніших і найрозвинутіших держав світу добровільно відмовляються від своїх національних валют для того, щоб створити одну, єдину, спільну.

Єдина європейська валюта – євро – стала реальністю 1 січня 2002 року, коли банкноти та монети євро замінили національні валюти у 12 з 15 країн ЄС (Бельгії, Німеччині, Греції, Іспанії, Франції, Ірландії, Італії, Люксембурзі, Нідерландах, Австрії, Португалії та Фінляндії). Друк, карбування та розповсюдження їх у 12 країнах є головною логістичною операцією. Задіяно понад 80 мільярдів монет. У 2007 році до євро зони приєдналась Словенія, у 2008 р. – Мальта і Кіпр, 2009 – Словаччина, у 2011 р. – Естонія, у 2014 р. – Латвія й у 2015 р. – Литва. Сьогодні членами євро зони є 19 країн-членів ЄС (виділені синім кольором на карті).

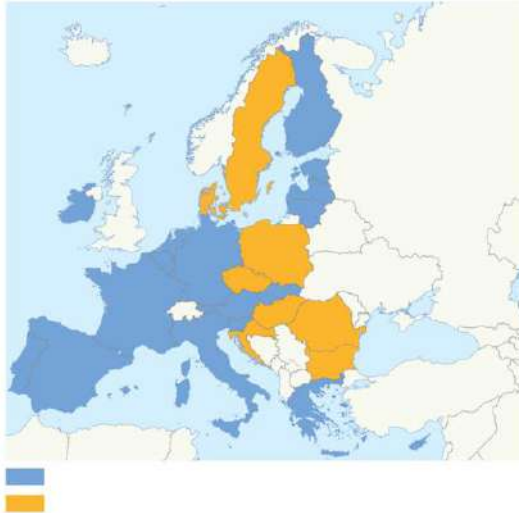

Фото: 19 країн-членів ЄС члени євро зони (виділені синім кольором на карті).

Інші країни ЄС (виділені жовтим на карті) приєднуються до євро зони, як тільки вони відповідатимуть умовам, передбаченим Маастрихтськими критеріями конвергенції, згідно встановленого порядку.

Переваги введення єдиної європейської валюти євро:

- Немає ризику коливання валюти та вартості обміну валюти;
- Більше вибору та стабільні ціни для споживачів;
- Більш тісне економічне співробітництво між країнами ЄС;
- Може використовуватися всюди в євро зоні.

Монети євро виглядають так: одна сторона з національними символами, одна сторона – загальна.

Банкноти євро такі: немає національної сторони. Зображені ярки, мости та вікна як символи об'єднання.

У межах євро зони економічна політика залишається значною мірою відповідальністю держав-членів, але національні уряди повинні координувати свою відповідну економічну політику для досягнення загальних цілей стабільності, зростання та зайнятості.

Європейська валютна система – це міжнародна (регіональна) валютна система – сукупність економічних відносин, яка пов'язана з функціонуванням валюти в межах економічної інтеграції; це державно-правова форма організації валютних відносин країн «Загального ринку» з метою стабілізації валютних курсів і стимулювання інтеграційних процесів. Запровадження ЄВРО призвело до того, що в країнах, в яких вона запроваджена, стала здійснюватися єдина валютна політика.

У 2004 році 25 країн ЄС підписали Договір про встановлення Європейської Конституції. Він був призначений для впорядкування демократичного прийняття рішень та управління в ЄС 25 і більше країн. Він також створював посаду міністра закордонних справ Європи. Він повинен був бути ратифікований усіма 25 країнами, перш ніж набув би чинності. Коли громадяни Франції та Нідерландів на референдумах 2005 року проголосували «проти» Конституції, лідери ЄС оголосили «період роздумів».

На заміну Конституції у 2007 році 27 країн ЄС підписали Лісабонський договір, який зробив зміни до попередніх договорів.

Фото: підписання Лісабонського договору

Лісабонський договір покликаний зробити ЄС більш демократичним, ефективним та прозорим, і тим самим спроможним вирішити глобальні виклики, такі як зміни клімату, безпека та стійкий розвиток. Ратифікація Лісабонського договору була офіційно завершена всіма країнами-членами Європейського Союзу 3 листопада 2009 р. Після ратифікації всіх країн-членів ЄС договір набув чинності 1 грудня 2009 року.

З матеріалами науково-практичної конференції «Лісабонський договір – 10 років після набуття чинності. Що змінилося у функціонуванні ЄС?» (2 грудня 2019 року – програма та тези) можна ознайомитися за посиланням <http://eugov.chmnu.edu.ua/>

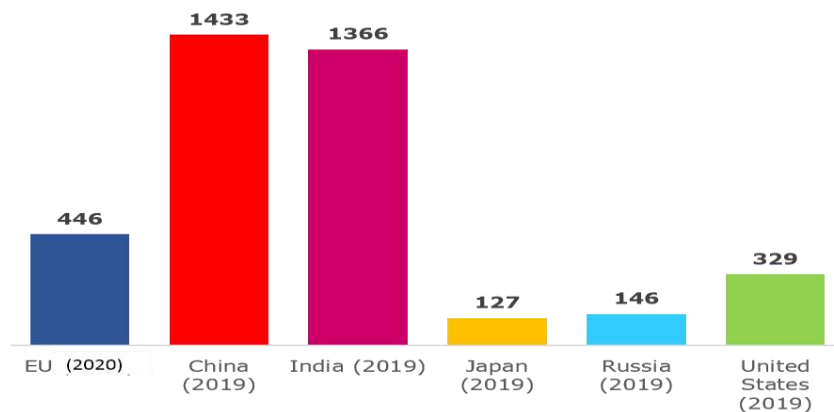
У 2008 р. світова фінансово-економічна криза почалася зі США. Скоординована відповідь на неї лідерів ЄС була така:

- Відданість до євро та фінансової стабільності
 - Нові інструменти управління кризовими ситуаціями та реформи правил:
 - Європейський механізм стабільності: фонд допомоги країнам у надзвичайних економічних труднощах;
- Нові закони щодо стабільності банків
 - Банківський союз: нагляд за банками в усьому ЄС та механізм припинення функціонування банків
- Краще управління економікою:
 - Європейський семестр: щорічна процедура координації державних бюджетів
 - Пакт Євро +, «Фіскальний компактний договір»: взаємні зобов'язання щодо надійних державних фінансів

Після виходу з кризи, були впроваджені такі досягнення:

- Інвестиційний план для Європи, прийнятий у листопаді 2014 року, використовує державні гарантії для стимулювання приватних інвестицій.
- Європейський фонд стратегічних інвестицій вже залучив 439 мільярдів євро інвестицій (до жовтня 2019 року), що перевищує очікування.
- Інвестиції плану підтримали створення 1,1 мільйона робочих місць, показник до 2022 року збільшиться до 1,7 мільйона.
- Більше одного мільйона малих та середніх компаній мають намір скористатися покращеним доступом до фінансування, і план сприяв збільшенню валового внутрішнього продукту ЄС на 0,9%.

Отже, у 21 столітті Європейський Союз є високо інтегрованим економічним ринком з понад 446 мільйонів споживачів (станом на 2021 р.)

Графік: кількість населення у державах світу, у мільйонах

ЄС є другим найбільшим об'єднанням за кількістю населення в світі після Китаю та Індії як видно з графіку. ЄС – потужний торговий блок і багато неєвропейських підприємств корегують свою продукцію з метою дотримання економічних норм, встановлених в рамках ЄС. ЄС являє собою останню і найбільш успішну в ряду зусиль по об'єднанні Європи, у тому числі численні спроби забезпечити єдність силою зброї, наприклад, як походами Наполеона Бонапарта або ж під час Другої світової війни. Все ж таки, хоча політична інтеграція в ЄС просувається набагато повільніше ніж економічна, а інтеграційні процеси відбуваються у різних регіонах світу, але найповніше і найінтенсивніше були започатковані та продовжуються в Європі.

Процес просування все більш тісної інтеграції на Європейському континенті після закінчення Другої світової війни полягав не лише в інтеграції різних сфер життя шляхом прийняття так званих «договорів про заснування», а й в географічному розширенні його меж за рахунок вступу до Європейських Співтовариств/Європейського Союзу нових держав. Так, на станом на 2021 р. після семи розширень ЄС нараховує 27 держав-членів (до виходу Великобританії з ЄС 31 січня 2020 р. було 28 держав-членів ЄС), хоча державами-засновницями цього об'єднання були лише шість держав Західної Європи після Другої світової війни.

Фото: карта ЄС (станом на 2021 р.)

Таким чином, від початкового етапу європейської інтеграції у 1950-х рр. держави Європи працювали над зміцненням економічної інтеграції її членів. Однією з цілей було досягнення повної економічної інтеграції та введення єдиної європейської валюти. Врешті 30 червня 2002 р. було створено Економічний і валютний союз в Європейському Союзі. Таким чином, ЄС на сучасному етапі представляє собою найвищий рівень економічного інтеграційного об'єднання в світі.

Питання для самоперевірки

1. На Вашу думку, яка головна причина створення Європейського Союзу?
2. Хто запропонував план часткової економічної інтеграції між Францією та Німеччиною?
3. Що Вам відомо про «декларацію Шумана»?
4. Скільки країн підписали договір про створення Європейського співтовариства вугілля та сталі? Назвіть їх.
5. Що було встановлено Римським договором?
6. Які виклики були для Європейського співтовариства у 1970-ті роки?
7. Назвіть позитивні результати створення спільного ринку для громадян і споживачів.
8. Коли була введена в обіг єдина європейська валюта євро?
9. Які позитивні наслідки створення євро зони?
10. Що робив ЄС для того, щоб мінімізувати результати фінансово-економічної кризи в країнах-членах ЄС?

Рекомендована література:

1. Палагнюк Ю. В. Заснування та етапи становлення Європейського Співтовариства // Світова та європейська інтеграція : [навч. посіб.] / за ред. М. О. Багмета– Миколаїв : Вид-во МДГУ ім. Петра Могили, 2008. – С. 94–119. <http://lib.chdu.edu.ua/pdf/posibnuku/252/7.pdf>
2. Процес інтеграції на Європейському континенті: теоретичні та історичні аспекти [Електронний ресурс] / Ю. В. Палагнюк // Демократичне врядування : Електронне наукове фахове видання Львівського регіонального інституту державного управління Національної академії державного управління при Президенті України. – 2013. – Вип. 12. – Режим доступу : http://lvivacademy.com/vidavnistvo_1/visnik12/fail/Palagnjuk.pdf
3. Палагнюк Ю. В. Еволюція теоретичних основ європейської інтеграції: державно-управлінський аспект [Електронний ресурс] / Ю. В. Палагнюк // Публічне адміністрування: теорія і практика : Електронний збірник наукових праць. – 2013. – Вип. 2 (10). – Режим доступу : <http://www.dridu.dp.ua/zbirnik/2013-02%2810%29/index.html>.
4. Копійка В.В., Шинкаренко Т.І. Європейський Союз: історія та засади функціонування : навч. посіб. / В.В. Копійка, Т.І. Шинкаренко ; за ред. Л.В. Губерського. – К. : Знання, 2009. – 751 с.
5. Палагнюк Ю. В. Проблеми розвитку ЄС після фінансово-економічної кризи: уроки для України / Ю. В. Палагнюк // Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України. – 2013. – № 5. – С. 167–172. https://www.researchgate.net/profile/Yuliana_Palagnyuk/publication/338954980_Problemi_rozvitku_ES_pisla_finansovo_ekonomichnoi_krizi_uroki_dla_Ukraini/links/5e34730092851c7f7f11a7e2/Problemi-rozvitku-ES-pisla-finansovo-ekonomichnoi-krizi-uroki-dla-Ukraini.pdf
6. Лісабонський договір – 10 років після набуття чинності. Що змінилося у функціонуванні ЄС? : Науково-практична конференція : тези доп., Миколаїв, 2 грудня 2019 р. / ЧНУ ім. Петра Могили. – Миколаїв, 2019. <http://eugov.chmnu.edu.ua/>

7. English. European and Euro-Atlantic Integration. A textbook for Civil Servants and Local Government Employees / Y. Glukhova, D. Say, Y. Palagnyuk, S. Ponomaryov, S. Soroka, A. Soloviova. – 3rd ed., updated. – Mykolayiv : Petro Mohyla BSSU, 2018. – 336 p. <http://dspace.chmnu.edu.ua/bitstream/123456789/257/1/English.%20European%20and%20Euro-Atlantic%20Integration.pdf>
8. Dinan D. (2010) Ever Closer Union. An Introduction to European Integration. – Forth edition: Lynne Reinner Pub
9. McCormick, J. (2011) Understanding the European Union: A Concise Introduction. – 5th edition: Palgrave Macmillan
10. An official EU website - <http://www.europa.eu>

Тестові завдання до лекції 1
<https://forms.gle/FZXPbp6DsQsQAg58>